

Türkiye ve Azerbaycan kardeşliğinin mührü: Çanakkale ve Kafkas İslam Ordusu ruhu

Devletler arasındaki ilişkilerinin bütünüyle çıkar üzerine kurulduğu uluslararası sistemde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri karşılıklı yarara dayalı; samimiyet ve kardeşliğin hakim olduğu bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Dünyada eşine az rastlanır bir ilişki biçimi olan söz konusu mevcut durum tarihi, etnik ve dini ortaklığın birleştirici gücü ile reel politığın muhteşem uyumu olarak varlığını korumaktadır. Bu bakımdan iki ülke ilişkileri bu ülkelerin iki büyük liderinin ifade ettiği sözlerde çok mükemmel biçimde formüle edilmiştir: 14

Ekim 1921'de Azerbaycan'ın Ankara temsilcisi İbrahim Abilov'un güven mektubunu sunduğu toplantıda Atatürk'ün: "Azerbaycan'ın sevinci sevincimiz, kederi kederimiz" sözleri yaklaşık olarak 70 yıl sonra Haydar Aliyev tarafından aynı yoğunluktaki "Biz bir millet, iki devletiz" aforizması ile karşılık bulmuştur. Günümüzde adeta sloganlaşan bu iki veciz söz iki ülkenin dününü, bugününü ve gelişme stratejisini net şekilde özetlemektedir; sevinçte de kederde de tek vücut olma ülküsü.

Bu samimi ilişki yakın tarihte yaşanan bazı olaylarla

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki İstiklal Harbinde, Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilov da yanındaydı (ortada: Atatürk, solunda: - İ. Abilov)

güçlenmiş, bu olaylar iki Türk toplumu arasında adeta tutkal vazifesi görmüştür. 1917'de Çarlık Rusya'nın yıkılışı ile Güney Kafkasya'da ortaya çıkan boşluktan istifade etmek isteyen Bolşevik güçleri ve Ermeniler bölgede Türklere karşı katliamlara başladıklarında Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu'nun dört aylık çetin bir mücadeleden sonra Bakü'yü kurtarması Azerbaycan Türklerinin hafızalarında hala unutulması mümkün olmayan bir kardeşlik mücadelesi olarak canlılığını korumaktadır. Buna karşın 1915'te Çanakkale Savaşı'na binlerce Azerbaycan Türkü'nün gönüllü olarak katılması da Türkiye açısından Azerbaycan'a duyulan sevgiyi perçinleyen en önemli hadiselerden biridir. Dolayısıyla iki ülkeyi tek vücut haline getiren; kederde birleştiren Kafkas İslam Ordusu Ruhu ve Çanakkale Ruhu ortak geleceğin inşa sürecinde de etkisini hep sürdürmüştür.

Sovyetler Birliği dönemi iki Türk halkının iletişim kurmasını oldukça zorlaştırmış, demir perdenin demir yumruğu Türkiye ile Türk Dünyası arasında adeta demirden bir sınır çekmiştir. Ancak buna rağmen iki toplum fiziken görüşemese de şiirinde, edebiyatında birbirlerine karşı sevgilerini hep var etmişlerdir. Türkiye ile iletişim kuran hatta Türkiye'ye karşı olumlu bir bakış açısına sahip bir Sovyet vatandaşının Pantürkizm suçlaması ile cezalandırıldığı bu dönemde binlerce Türk aydın hapse atılmıştır. Rahmetli Vahabzade'nin ve birçok mütefekkir ve devlet adamının hatıralarında Türkiye sevdasının Moskova tarafından ne denli büyük bir tehdit olarak algılandığı net olarak görülmektedir. Hatta bu uğurda hayatını kaybeden birçok fikir adamı da bulunmaktadır. Örneğin Ahmet Cevat, 1937'de Stalin tarafından kurşuna dizildiğinde kendisine isnat edilen suçlar Pantürkizm ve karşı devrimcilikti. Özellikle 1918'de Kafkas İslam Ordusu Bakü'ye girdiğinde yazmış olduğu şiir ilerleyen yıllarda rejim tarafından hep aleyhine kullanılmıştır. Bu şiirinde şöyle haykırıyordu Ahmet Cevad:

*Ey şanlı ülkenin şanlı ordusu,
Unutma Kafkas'a geldiğin günü,
Gelirken kovmaya Turan'dan Rus'u,
Ayağını Karadeniz öptü mü?
İlk atarken eski burca adımı
Kars kalesi selam topun attı mı?
Sen yaparken orada zafer şenliği
Mağlup düşman kaşlarını çattı mı?*

Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye ile SSCB arasında yaşanan gergin ilişki nedeniyle Türkiye'nin Azerbaycan ile iletişim kurması neredeyse imkansızdı. Ancak 1960'ların ortalarından itibaren Türkiye-SSCB arasında yaşanan yakın diyalog gerek o dönemdeki uluslararası yapı ge-

İbrahim Abilov. 1921-1923 yıllarında Azerbaycan'ın Türkiye'deki Büyükelçisi

reke Moskova'nın Türkiye algısı itibariyle olağanüstü olarak nitelendirilebilecek bir gelişmeye kapı aralamış ve devrin Başbakan'ı Süleyman Demirel 1967'de Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret ayrıca büyük bir dostluğun başlamasına da vesile olmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel bu ziyaret sırasında tanışmışlar, 1991'den sonra ise bu iki liderin ebedi dostluğu Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesine çok olumlu katkılar sağlamıştır.

Türkiye'den Azerbaycan'a Sovyet dönemi boyunca yapılan en üst düzey ziyaret olan bu hadiseden iki yıl sonra 1969'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Azerbaycan'a gitmiştir. 1964 tarihli Johnson mektubu sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan kırılmaya ek olarak Türk ekonomisinin içinde bulunduğu darboğaz Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile iletişim kurmasının itici unsurları olmuştur. 1965'den sonra yapılan anlaşmalar neticesinde İskenderun Demir-Çelik, Aliağa Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum gibi bazı tesisler Sovyet kredileri ile kurulmuştur. Neticede Soğuk Savaş'ın Doğu-Batı arasındaki

Ümummilli lider Haydar Aliyev ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Nahçıvan'ı Türkiye'ye bağlayan Umut Köprüsü'nün açılışında. 1992

keskin sınırlarına rağmen ekonomi merkezli geliştirilen Türk-Sovyet ilişkileri, Türkiye ile Azerbaycan arasında resmi temasların kurulması için de vesile olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Yeniden Bağımsızlığını İlanı ve Türkiye

Türkiye, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını yeniden ilan eden Azerbaycan'ı 9 Kasım 1991'de tanımıştır. Bu haliyle Türkiye, Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olmuştur. Aslında bu tanıma ile tarih de tekerrür etmiştir. Zira 28 Mayıs

1918'de Mehmet Emin Resulzade başkanlığında kurulan ve Doğu'nun ve Türk Dünyası'nın ilk laik ve demokratik cumhuriyeti olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ni(1) (AHC) de ilk tanıyan devlet Osmanlı Devleti idi. Bu tarihsel derinlik iki Türk devleti arasındaki eşsiz kardeşliğin ve samimiyetin de göstergesidir. Bununla birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, AHC'nin resmi olarak mirasçısı olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Zira 18 Ekim 1991'de bağımsızlığın "yeniden" ilan edildiği gün kabul

edilen "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığı Hakkında Anayasa Akti"nde Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği'nin hukuksuz olarak Azerbaycan'ı işgal ettiği, ülkenin kaynaklarını sömürdüğü belirtilmiş ve Azerbaycan'ın AHC'nin mirasçısı olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgu, Azerbaycan'ın köklü devlet geleneğinde de işaret etmektedir. Dolayısıyla AHC'nin mirası, Güney Kafkasya'nın en büyük ülkesi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini ve gelecek hedeflerini bütünüyle şekillendiren manevi bir güce dönüşmüştür. Bu haliyle AHC dönemi, siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik açıdan ortaya koyduğu ilkeler ve ideallerle Azerbaycan Cumhuriyeti için bir nevi laboratuvar vazifesi de görmüştür.(2)

Süleyman Demirel Nahçıvan'da. 1992

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının faaliyete geçmesi bölgenin jeostratejik manzarasını tamamen değiştirdi

Bağımsızlığın ilanından sonra Azerbaycan'ın iç ve dış politikasını ve diğer devletler ile ilişkilerini etkileyen en önemli konular; yeni kurulan devletin uluslararası tanınırlığının artırılması, Karabağ'ın işgalinin sona erdirilmesi ve sahip olunan kaynakların en uygun fiyat ve şartlarla küresel enerji piyasasına aktarılması olmuştur. Gerçekten de Azerbaycan bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren izlediği enerji politikası çerçevesinde gerçekleştirdiği enerji projeleri ile ekonomisini ve ordusunu güçlendirmiş ve Güney Kafkasya'nın en büyük devleti haline gelmiştir.(3)

**Türkiye ve Azerbaycan:
Avrupa'nın Enerji Güvenliğinde Kilit Aktörler**

Günümüzde iki ülke ilişkileri ortak tarih ve kültürün verdiği güçle gelişmiş; stratejik ortaklık olarak değerlendirilebileceğimiz çok yönlü bir yapıya kavuşmuştur. Bugün iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 5 milyar dolar, hedef ise kısa vadede 10 milyar dolardır. Azerbaycan'ın Türkiye ile enerji alanında yaptığı iş birliği her iki ülkeye de hem ekonomik hem de stratejik faydalar sağ-

lamıştır. Dolayısıyla iki ülke enerji ortaklığı, karşılıklı yararara dayanmakta ve kazan-kazan politikası çerçevesinde yürütülmektedir.

Türkiye, Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz sektöründe birçok anlaşmaya taraftır. 2006'da faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı ile Azerbaycan petroleri Türkiye üzerinden dünyaya ulaşmaktadır. Bu sayede Çarlık döneminde başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde bir devlet politikası haline getirilen Azerbaycan hidrokarbon kaynaklarının Rusya üzerinden dünyaya

Azerbaycan ve Türkiye liderlerinin ileri görüşlülüğü ile kurulan TAP ve TANAP doğalgaz boru hatları geleceğe umutla bakmamızı sağlıyor

ulaştırılması politikası büyük oranda sekteye uğratılmıştır. Bir bölgenin ulaşımına hâkim olan gücün jeopolitik ve ekonomik ödülü alacağını bilen Moskova, Sovyetler yıkılana kadar bölgenin tüm demiryolu, gaz ve eski boru hatları ve hatta hava ulaşımını merkezden idare etmiştir. (4) Sovyetler Birliği'nin cumhuriyetleri merkeze bağlama stratejisinin ürünü olan söz konusu politikaya uygun

1991'den sonra ise Rusya eski rejimin bu alışkanlığını devam ettirmeye çalışmış ve boru hatlarını Azerbaycan'a karşı koz olarak kullanmıştır. Bu nedenle BTC başta olmak üzere yeni inşa edilen petrol ve doğal gaz boru hatları Azerbaycan açısından ekonomik kazançlarının ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Azerbaycan uzun zamandır kendi kaynaklarını değeri üzerinden istediği ülkelere

olarak her boru hattı mutlaka Rusya'dan geçirilmiştir. Bu nedenle Azerbaycan bağımsızlığını yeni kazandığında kendi kaynaklarını gerçek değeri üzerinden dünyaya pazarlayacak bir boru hattı bile bulunmamaktaydı. Buna ek olarak SSCB'den miras kalan eski teknolojiye sahip tesisler, potansiyelin altında üretim yapılmasına neden olmaktaydı.

satmaktadır. BTC'nin yanı sıra Anadolu'ya Azerbaycan doğal gazının ulaşmasını sağlayan Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı 2007'de faaliyete geçmiştir. Ayrıca Azerbaycan'ın en zengin doğal gaz sahası olan Şahdeniz-II yatağından çıkarılacak doğalgazı Türkiye'ye ulaştıracak olan ve 2015 yılında Kars'ta temel atma töreni gerçekleştirilen Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'nın da

Düzenli olarak gerçekleştirilen Türkiye-Azerbaycan ortak "TURAZ Şahini" askeri havacılık tatbikatları, Azerbaycan pilotlarının becerilerini önemli ölçüde artırdı

(TANAP) 2018'de faaliyete geçmiştir. TANAP'ın devamı niteliğinde olan ve Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya bağlantısıyla Şah Deniz-2 sahasından çıkarılan doğal gazı Avrupa'ya taşıyacak olan Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı'nın (TAP) yapımı 13 Ekim 2020'de tamamlanmış ve ilk ticari gaz akışı 31 Aralık 2020'da başlamıştır. Böylece Türkiye ve Azerbaycan, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından da kilit ülkeler haline gelmişlerdir. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sonrası Batı ile Rusya arasında yaşanan gerilimin en önemli sonucu küresel düzeyde etkili olan enerji krizi olmuştur. Batılı ülkeler Rusya'yı yaptırımlarla durdurmaya çalışırken, Rusya ise "enerji kartı"nı devreye sokmuştur. Bu süreçte doğal gazda Rusya'ya bağımlılığının %50'lere yaklaştığı Avrupa'da enerji güvenliği ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Zira bazı Avrupa ülkeleri ihtiyaç duyduğu doğal gazın neredeyse tamamını Rusya'dan ithal etmektedir. Bu durum, 2014'te Kırım'ın işgalinde olduğu gibi günümüzde yaşanan Ukrayna krizinde de Batı'nın Rusya'ya karşı ortak hareket etmesini engellemektedir. Sadece doğal gazda değil, Avrupa'nın kömürde de Rusya'ya bağımlılığı %50'nin üzerindedir. Bu nedenle Batılı ülkeler enerji güvenliğini sağlamak için arz çeşitliğini artırmanın yollarını aramaktadır. Bu noktada güvenilir bir tedarikçi ülke olarak Azerbaycan ön plana çıkmaktadır. Çünkü Rusya'nın enerjiji bir silah gibi kullanmaya yönelik hamlelerine devam etmesi Avrupa'nın

alternatif kaynak ülkelere yönelmesine neden olmuş, bu süreçte Azerbaycan "güvenilir tedarikçi ülke", Türkiye ise "güvenilir geçiş ülkesi" olarak AB'nin enerji güvenliğinde dikkate değer aktörler haline gelmişlerdir. Bu nedenle Brüksel, TAP'ın da faaliyete geçmesiyle özellikle Ermeni lobisinin kışkırtmalarıyla izlediği Türk karşıtı politikaları devam ettirmeye çalıştığına artık "enerji güvenliği"nin Azerbaycan ve Türkiye ile daha fazla güçlendiğini dikkate almak zorunda kalacaktır.

Tüm bu bilgiler dikkate alındığında Türkiye-Azerbaycan enerji iş birliğinin, hem Azerbaycan'ı Rusya'nın "boru hattı" baskısından kurtardığını, hem de ekonomik, siyasi ve askeri açıdan gelişmesine büyük katkı sağladığını söyleyebiliriz. Çünkü 1990'lı yıllarda Azerbaycan topraklarının yaklaşık olarak %20'sini işgal eden Ermenistan

Türkiye-Azerbaycan askeri tatbikatları Azerbaycan ordusunun NATO standartlarına göre kurulmasına yardımcı oldu

Rusya, İran ve Batılı ülkelerce desteklenmekteydi. Bu işgalin sona erdirilmesi için Azerbaycan'ın siyasi, askeri ve ekonomik açıdan gelişmesi gerekmekteydi ve Azerbaycan isabetli bir strateji ile 1990'lı yılların başından itibaren Batılı enerji şirketleri ile geliştirdiği iş birliği

ile kaynaklarını Rusya'yı devre dışı bırakarak küresel piyasalara ulaştırmayı başarmış, enerjiden elde edilen kaynağın önemli bir kısmını da ordunun modernizasyonuna yönlendirmiştir. Azerbaycan'a 2020'de hak ettiği zaferi getiren de izlenilen başarılı enerji politikası ve buna

bağlı olarak askeri gücün tahkim edilmesi olmuştur. Bu bakımdan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in "Petrol yalnızca bir ticari mal değil, Azerbaycan için özgürlüktür" sözleri Azerbaycan'ın 1991'den günümüze kadar izlediği başarılı enerji politikasının ve sonuçlarının özetidir adeta. Benzer şekilde Karabağ Zaferi'nden sonra 23 Kasım 2020'de Ağdam'ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Eğer ekonomik olarak bağımsız olmasaydık, siyasi bağımsızlık kazanamazdık" sözleri de enerjinin Azerbaycan için

44 gün süren savaş sırasında Azerbaycan'ın cepheden uzak şehirleri Ermeni roketlerinin ateşine maruz kalınca Türk gazeteciler Azerbaycan gerçeklerini tüm dünyaya aktardılar

ekonomik bir değer olmaktan öte bir anlam ifade ettiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte şu noktanın da altını çizmekte fayda vardır. Hidrokarbon kaynakları, günümüzde Azerbaycan'ın güçlenmesinin en önemli itici gücü olsa da, tüm ekonomik yapının sadece enerjiye bağlı olarak şekillenmesi de istenmemekte, petrol dışı sektörlerin geliştirilmesi için önemli yatırımlar yapılmaktadır. Özellikle 29 Aralık 1999'de Haydar Aliyev tarafından kurulan Devlet Neft Fonu, hem petrolün bitmesinden sonra Azerbaycan ekonomisinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için bir sigorta gibi değerlendirilmekte hem de güncel makroekonomik istikrarın sağlanmasının ana araçlarından biri olarak görülmektedir.(5) "Kara altınını insan altınına çevirme" düsturu ile kurulan Neft Fonu, 2007'den itibaren gençlerin yurtdışında eğitim alabilmeleri için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Azerbaycan'da beşeri sermayeye verilen ehemmiyetin bir göstergesi olan Neft Fonu, ülkenin yerli potansiyelinin harekete geçirilmesini hedeflemekte, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı gibi Azerbaycan halkının refahının artırılması adına önemli yatırımlar yapmaktadır.(6) Neft fonu, yaptığı yatırımların yanı sıra sosyal güvenlik ve sa-

yunma harcamaları gibi kamu yararına ve devletin güvenliğinin artırılmasına için de önemli bir kaynak haline gelmiştir. Türkiye ise Azerbaycan'ı bağımsızlığını yeniden kazandığı 1991'den itibaren her açıdan desteklemiş, bir taraftan Azerbaycan ordusunun teknolojik açıdan ve modern askeri eğitim ile gelişmesine katkı sunarken, diğer taraftan da siyasi ve diplomatik alanda verdiği destekle uluslararası enerji şirketleriyle ve Batılı ülkelerle temas kurmasını kolaylaştırmıştır.

Şuşa Beyannamesi ile Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Müttefiklik Seviyesine Ulaştı

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri tarihten aldığı güçle çok yönlü ve "bir millet iki devlet" ülküsüne uygun olarak her geçen gün gelişmektedir. 16 Ağustos 2010'da imzalanan "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ile iki ülke arasındaki askeri iş birliği daha da gelişmiştir.(7) Anlaşmanın 2. maddesinde "tarafardan birinin saldırıya uğraması durumunda diğer ülkenin tüm imkan ve kabiliyetlerini kullanarak diğerine yardımda bulunacağı" yönündeki ifadeler iki ülke askeri ilişkilerindeki en önemli eksikliği ortadan kaldırmış ve "stratejik ortaklık" yapısı tam anlamıyla kurulabilmiştir. İkinci Karabağ Zaferi'nden

sonra 15 Haziran 2021’de imzalan Şuşa Beyannamesi’nde ise iki ülke ilişkilerinin ilk defa “müttefiklik” seviyesinde tanımlanması son derece önemlidir. Çünkü daha önce de iki ülke arasında birçok önemli anlaşma(8) imzalanmış da, Şuşa Beyannamesi’nde devletler arası en üst düzey ilişki biçimi olan “müttefiklik” ilişkisi resmi olarak tescillenmiştir.

Şuşa Beyannamesi Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini müttefiklik seviyesine çıkarırken, bölgesel barış ve istikrarın güçlendirilmesi ile Türk Dünyası’ndaki iş birliğinin çok yönlü olarak artırılması yönündeki hedeflere de vurgu yapmıştır. Beynamede 30 yıllık işgali 44 gün gibi kısa sürede sona erdirerek dünya savaş tarihine adını altın harflerle yazan Azerbaycan’a Türkiye’nin verdiği çok yönlü destek vurgulanırken, tarafların herhangi birinin güvenliğine yönelebilecek bir tehdide karşı diğer tarafın BM Şartı’na uygun şekilde yardım yapacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda “...Silahlı Kuvvetlerin güç ve yönetim birimlerinin koordineli faaliyet sağlayacaklarının” dile getirilmesi de askeri manada ittifak kurulduğunu resmen ilan etmektedir. Benzer şekilde iki ülkenin “silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması ve modernizasyonuna yönelik olarak ortak çaba” harcanacağını ifade edilmesi de son derece mühimdir. Ayrıca 10 Kasım Üçlü Bildirisi’nin 9. maddesi dikkate alınarak “Zengezur Koridoru”nun açılmasına verilen ehemmiyet vurgulanmış ve Ermenistan’ın yeniden saldırgan politika izlemesine izin verilmeyeceği, böylesi bir durumda Türkiye’nin Azerbaycan’a her açıdan destek vereceği de açıkça dile getirilmiştir. Aslında İkinci Karabağ Savaşı,

Şuşa Beyannamesi’nin imzalanması Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini yeni bir düzeye yükseltti

Şuşa Beyannamesi’nde yer alan maddelerin, ihtiyaç olması durumunda tereddüt edilmeden uygulayacağını, kağıt üzerinde kalmayacağını kanıtı olmuştur. Çünkü Türkiye, İkinci Karabağ Savaşı’nın ilk günü, yani 27 Eylül 2020’de resmi olarak Azerbaycan’ın her açıdan yanında olacağını açıklamış ve savaşın sonuna kadar desteğini artırarak sürdürmüştür. Dolayısıyla Şuşa Beyannamesi, 44 Günlük Savaş’ta ortaya konulan iradenin belgelenmiş halidir ve Ermenistan’ın saldırgan politikalarının sürmesi durumunda Türkiye-Azerbaycan ittifakının buna izin vermeyeceğinin bir anlaşma ile net olarak ortaya koyulmasını sağlamıştır. ❁

Kaynakça:

1. Aslında Türk dünyasında AHC’den önce de bağımsız cumhuriyet kurmaya yönelik başka bazı girişimler olmuştur. Bazı kaynaklarda Batı Trakya Bağımsız Hükümeti/Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’nin (1913), Alaş Orda Hükümeti’nin (13 Aralık 1917) ve Kırım Halk Cumhuriyeti’nin (27 Aralık 1917) Türk dünyasının ilk cumhuriyetleri olduklarına yer verilmektedir. Gerçekten de tarih olarak önce kurulmalarına rağmen bahsi geçen özellikle de ilk iki cumhuriyetin varlıklarının kısa süreli olması, her üçünün de cumhuriyet rejiminin tam uygulamadan yıkılmış olmaları AHC’nin Türk Dünyası’nın ilk cumhuriyeti olduğu yönündeki görüşün daha fazla kabul görmesine neden olmak-

Azerbaycan'ın 44 günlük Vatan savaşında kazandığı zafer, tüm Türk dünyasının zaferidir

tadır. Çünkü AHC demokratik ve laik bir cumhuriyet olarak 23 ay varlığını sürdürmüş ve devlet yapısının gerektirdiği siyasi, ekonomik ve askeri unsurları bizzat uygulama imkânı bulmuştur.

2. Esmâ Özdaşlı, "Bağımsızlığını Yeniden Kazanışının 30. Yılında Azerbaycan", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 29, 2021.
3. Esmâ Özdaşlı, "Bağımsızlığını Yeniden Kazanışının 30. Yılında Azerbaycan", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 29, 2021.
4. Brezezinski, Büyük Sanranç Tahtası, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 195.
5. Erhan, Ç. (2013). Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan, Ed. Çağrı Erhan, Ankara: Atatürk Araştırma
6. State Oil Fund of Republic of the Azerbaijan, http://www.oilfund.az/en_US/about_found/history/ue-mumimelumat.asp,
7. Anlaşmanın tam metni için bkz. "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss645.pdf>, (22.08.2022).
8. Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalan stratejik an-

laşmalardan bazıları şunlardır:

9. Dostluk ve İş Birliği Anlaşması (24 Ocak 1992), İşbirliği ve Dayanışma Anlaşması (2 Kasım 1992), Dostluğun ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma (9 Şubat 1994), Stratejik Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Deklarasyon (5 Mayıs 1997), Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına ilişkin anlaşma (15 Eylül 2010)
10. Brezezinski, Büyük Sanranç Tahtası, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.
11. Çağrı Erhan, Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan, Ed. Çağrı Erhan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
12. Esmâ Özdaşlı, "Bağımsızlığını Yeniden Kazanışının 30. Yılında Azerbaycan", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 29, 2021.
13. State Oil Fund of Republic of the Azerbaijan, http://www.oilfund.az/en_US/about_found/history/ue-mumimelumat.asp,
14. "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss645.pdf>, (22.08.2022).